

VOORWOORD

Het historisch tijdschrift *Groniek* werd in 1967 door studenten geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen opgericht en wordt sindsdien door hen samengesteld. Het 25-jarig bestaan van *Groniek* wil de redactie vieren door op 18 december 1992 een congres te organiseren over *Clio als publieke vrouw: over de historische beeldvorming buiten de academische wereld*. *Groniek*-lezers kunnen zich nu al opgeven voor deze interessante dag waar lezingen zullen worden gehouden over geschiedenis in onderwijs (B. Smulders, vakdidacticus), musea (D. Carasso, directeur van het Amsterdams historisch museum), historische romans (E. Wesseling, literatuurwetenschapper), architectuur (A. van der Woud, architectuurhistoricus) en media (F. van Vree, pershistoricus). 's Avonds zal er een feest zijn voor studenten, oud-redacteuren van *Groniek* en alle andere belangstellenden.

Eveneens wil de redactie eens in geschiedenis van de student duiken. In dit themanummer beogen we een indruk te geven van de geschiedenis van het studentenleven. Mensen die studeren zijn van alle tijden. Studenten echter niet, als we onder hen verstaan een groep personen die ervoor kiezen om zich aan een instituut te scholen. We beperken ons hier tot de student in West-Europa, in het bijzonder in Nederland, en temporeel beginnen we bij het ontstaan van de eerste universiteiten in Europa.

Uitgaande van een driehoeksrelatie student-maatschappij-universiteit willen wij 'het leven van de student' nader onderzoeken. Deze driehoeksrelatie kunnen we vertalen in drie vragen. Wat was in de eerste plaats de plaats van de student in de maatschappij? Vormden studenten altijd een aparte sociale groep? In de tweede plaats willen we een beeld geven van het leven van de student. Hoe zag het sociale leven van studenten er uit? En wat was het imago van de student bij de burgers? Ten derde willen we kijken naar de houding van de student ten opzichte van de universiteit door de eeuwen heen. Stond de student kritisch ten opzichte van het onderwijs dat hij of zij aangeboden kreeg?

Over de plaats van de student in de maatschappij schrijft *Zijlstra* als eerste in zijn artikel over de universiteiten in de Middeleeuwen. In de standensamenleving van die tijd waren studenten een opvallend fenomeen. Studenten waren namelijk een aparte sociale groep; ze hadden een aparte status en zelfs een eigen rechtspraak. Ook vormden ze een groep omdat ze vanuit alle windrichtingen op één plaats bijeenkwamen om te studeren en te wonen. Door het financiële systeem konden jongeren uit alle lagen van de bevolking studeren. Beurzen werden verstrekt door rijke heren of de kerk, die studenten vaak steunden op grond van hun prestaties, dus niet op grond van hun afkomst. De studentenpopulatie was daardoor divers. Na hun studie be-

invloedden studenten de maatschappij door de nieuwe denkbeelden die zij mee naar huis namen.

Ook in de zestiende eeuw leefden de studenten ver van huis. *Van der Laan* deed onderzoek naar de inhoud van briefwisselingen van studenten en hun financiële beschermheren. In deze roerige eeuw voelden studenten een sterke betrokkenheid bij wat er in de maatschappij gebeurde. We zien dit geïllustreerd door het feit dat de universiteit leegliep tijdens de Godsdienstige Oorlogen: in Leuven waren er in 1542 van de gebruikelijke 3000 studenten nog slechts 400 over, de rest van de studenten was naar het front vertrokken.

In de zeventiende en achttiende eeuw was er minder leegloop; veel buitenlandse studenten trokken naar de universiteiten of Illustere Scholen in de Republiek. Uit het artikel van *Van de Graaf* over de buitenlandse student in de Verenigde Nederlanden blijkt dat de goede kwaliteit van het onderwijs en de godsdienstvrijheid -in het bijzonder voor protestanten- voor veel studenten de aanleiding was om hier te komen studeren. Deze studenten namen op twee manieren een aparte plaats in, als student en als buitenlander. De mening van enkele Hongaarse en Zevenburgse studenten over de Hollandse samenleving betrof de bekende onderwerpen zuinigheid, properheid en de keuken. Ook viel het hen op dat vrouwen zich hier onafhankelijk van hun mannen gedroegen. De buitenlandse studenten zelf hadden hier veel plezier, maar hadden ook regelmatig last van geldgebrek, heimwee en eenzaamheid.

In de negentiende eeuw verschenen er voor het eerst boeken van studenten over het studentenleven: we zien een culturele manifestatie van de student. In geen enkele andere periode was de studentenpopulatie zo uniform, qua cultuur en afkomst. In het algemeen konden jongeren uit de gegoede burgerij studeren, op kosten van hun ouders. In zijn artikel over studentenliteratuur toont *Sicking* dat studenten zich bewust werden van hun eigenheid. Studenten voelden zich anders dan de 'gewone' burger. De student blaakte in deze tijd van het zelfvertrouwen. Hij stond echter ook bloot aan kritiek; in de studentenliteratuur werd de student zelfs een onmaatschappelijke houding verweten.

Aan het eind van de negentiende eeuw verwierven nieuwe groepen zich toegang tot de universiteit, waardoor de eenheid die tot dan toe in de studentenwereld bestaan had doorbroken werd. Hoewel er in de negentiende eeuw weinig mogelijkheden tot studeren bestonden voor kinderen uit de lagere klassen en voor vrouwen, wist een aantal vrouwen toe te treden tot universiteit en beroepsopleiding. Eén van deze vrouwen was Charlotte Jacobs, een zus van de eerste vrouwelijke student in Nederland, Aletta Jacobs. In het artikel van de hand van *De Wilde* blijkt dat het weliswaar niet gemakkelijk was voor vrouwen om een opleiding te mogen volgen, maar dat een hoger opgeleide vrouw pas echt werd tegengewerkt als zij haar beroep wilde gaan uitoefenen of (zelfs!) een carrière beoogde.

Caljé, auteur van het artikel over studentenidealisme in het tweede decennium van de twintigste eeuw, ziet in die periode een toestroom van armere studenten naar de universiteit. Volgens hem ontstonden er scheuren in de culturele eenheid van studenten zoals die in de negentiende eeuw bestond. Door de Eerste Wereldoorlog kregen de studenten problemen met hun eigen luchthartigheid. Zij wilden de belangenbehartiging van studenten organiseren. De democratiseringsgolf van de jaren '60 kan gezien worden als een vervolg

op deze eerste wens tot inspraak. Hoe de letterenstudenten in de jaren '60 in Groningen in debat gingen met de academische autoriteiten is te lezen in: 'Mijmeringen van een activist in ruste', een persoonlijke verslag van *Van Randen*. Visies op maatschappelijke veranderingen gingen samen met de universiteitshervormingen.

Hoe zag het sociale leven van studenten er uit? In de Middeleeuwen zochten en vonden studenten gezelligheid in 'naties', dit waren verenigingen die georganiseerd waren op basis van taalverwantschappen. Naast het aspect van vermaak zorgde het lidmaatschap van een natie ook voor vergroting van de carrière-mogelijkheden. Misschien is er wat dit betreft weinig veranderd in vijf eeuwen tijd?

De zeventiende- en achttiende-eeuwse Hongaarse en Zevenburgse studenten woonden meestal bij de school of universiteit waar strenge huisregels heersten voor vermaak en bezoek. De studenten zochten echter veel gezelligheid bij elkaar in eigen naties, waar gebruik van drank en degens zeker niet geschuwd werd. Daarnaast zochten de buitenlandse studenten ook contact met de Nederlandse student. In de negentiende eeuw ontstonden de *corpora*, die de plaats innamen van de vroegere naties. Het belang van deze *corpora* nam pas af in de jaren twintig van deze eeuw. Voor de minder bedeelde student was een lidmaatschap van een *corpus* toen te duur en te elitair. Er ontstonden dan ook nieuwe studentenverenigingen waar deze studenten zich wel thuis voelden.

Het imago van de student blijkt door de eeuwen heen weinig veranderd te zijn. In vrijwel alle artikelen wordt geklaagd over het onaangepaste en soms wellustige gedrag van studenten gecombineerd met overmatig drankgebruik. In de Middeleeuwen was het studenten verboden om contact met vrouwen te hebben. Bovendien mochten zij geen wapens of modieuze kledij dragen. Deze verboden werden natuurlijk overtreden. In de zestiende-eeuwse briefwisselingen wordt melding gemaakt van een aantal incidenten die -naar we mogen aannemen- het imago van de student geen goed hebben gedaan. En ook de buitenlandse student hield zich niet altijd aan de voorgeschreven gedragsregels en werd soms van de universiteit verwijderd.

In de negentiende-eeuwse studentenliteratuur zien we een opmerkelijke bevestiging van het imago van de student door de student zelf. Studenten waren trots op het 'slempen en brallen'; zij zetten zich hiermee af tegen de 'gezapige' burgerij. Voor vrouwen werd toetreding tot een studentenvereniging pas mogelijk in 1898. Van vrouwen werd gedacht dat zij studeerden voor hun eigen vorming, terwijl mannen studeerden met als doel carrière te maken.

In de twintigste eeuw werd met de toestroom van armere studenten het imago van de student ook diverser. Er ontstond een scheiding tussen de rijke corps-student en de minder vermogende student. In de jaren '60 bepaalden de actie-voerende studenten het imago: een student was een maatschappijbewust lid van de samenleving. De activistische student onderscheidde zich in zijn kleding van de corpsstudent. De wollen trui en lange haren deden hun intrede in de studentenwereld.

Hoe hebben studenten door de eeuwen heen het onderwijs gewaardeerd en -eventueel- beïnvloed? Uit de Middeleeuwen hebben we weinig bronnen over studenten als het gaat om hun mening over de universiteit die zij bezochten. In de zestiende eeuw zien we een grote betrokkenheid van studenten-

ten bij de politieke situatie dan bij hun studie. In een aantal briefwisselingen wordt melding gemaakt van taferelen waarbij de leiding van de universiteit niet in staat was de studenten in het gareel te houden. In de zeventiende en achttiende eeuw waren de Hongaarse en Zevenburgse studenten zeer enthousiast over de *disputationes publicae*; dit zijn disputaties waarin studenten de door hoogleraar of studenten bedachte theses moesten verdedigen of aanvalen. Later werden deze disputaties afgeremd omdat ze bestaande theologische twisten te sterk konden aanwakkeren. De studenten waren tevreden over het onderwijs, maar zij hadden wel vaak voorkeur voor één of een aantal hooglebaren, die zij dan bezochten en vaak ook achterna reisden. De studenten waren geïnteresseerd in een breed scala aan colleges, variërend van anatomie tot oosterse talen. Toen de algehele situatie in de Republiek verslechterde en er in Frankrijk en Engeland belangrijke studiecentra ontstonden, kwamen er minder studenten van buitenaf hier studeren.

In de negentiende eeuw rezen er voor het eerst protesten tegen het uitblijven van vernieuwingen van het onderwijs. Professoren lazen jaarlijks hetzelfde dictaat voor. Bovendien vonden de studenten dat zij nutteloze dingen leerden. Zo moesten alle studenten verplicht een propaedeuse Klassieke Talen doen. Studenten die de nieuwe studies natuurkunde of wiskunde wilden gaan volgen kwamen dan vaak te laat toe aan het vak van hun keuze. Voor vrouwen was niet zozeer het wijzigen van onderwijs als wel het toegankelijk maken van onderwijs een zaak van belang. Charlotte Jacobs was een vrouw die daadwerkelijk na haar eigen studie ruimere opleidingsmogelijkheden voor vrouwen bepleitte en organiseerde. Zij deed dit onder andere door een fonds te stichten dat steun verleende aan minder vermogende studentes.

In de jaren twintig werd er in de studentenpers veel geschreven over het onderwijs. Aandachtig werd het hoger onderwijs in het buitenland bestudeerd. Studenten pleitten ervoor om de eigen belangen goed te behartigen. Hiervoor zouden de studenten een eenheid moeten vormen. Opvallend is dat deze wens tot een grotere eenheid samenviel met het einde van de culturele eenheid van studenten. Studenten eisten vooral betere voorzieningen zoals goede huisvesting en voeding. De resultaten van deze kleine golf van idealisme bleven beperkt, maar de eisen die in de jaren twintig werden gesteld werden in de jaren '60 weer actueel gemaakt en voor een deel verwezenlijkt. In de jaren zestig stond de democratisering van het onderwijs centraal. Op het Instituut voor Geschiedenis in Groningen werden met vallen en opstaan -door een beperkt aantal studenten- na enkele acties en urenlang vergaderen een aantal studenteneisen ingewilligd. De resultaten daarvan beschouwen wij hedentenda-ge als de gewoonste zaak van de wereld.

En nu? Studenten vormen misschien nog steeds een aparte sociale groep van wie getolereerd wordt dat zij anders leven dan de rest van de bevolking. De overheid wil nu studenten echter de mogelijkheid ontnemen tot een 'studentenleven', waarin zij zich kunnen scholen en vormen. Voor die studenten die geheel afhankelijk zijn van een beurs wordt het financieel steeds moeilijker om te studeren en een zelfstandig leven te leiden. Zou het spoorstudentendom terugkeren? Studenten zelf lijken hier niet tegen in actie te komen. Evenmin wensen ze hun eigen vertegenwoordiging te kiezen in de raden van faculteit en universiteit. Stembiljetten worden weinig ingevuld. Het

onderwijs wordt genomen zoals het wordt aangeboden. Wat willen studenten met hun wetenschappelijke opleiding? Een carrière in de administratieve sector behoort tot de mogelijkheden. En zo verwordt de universiteit tot een globale beroepsopleiding. Is dat de toekomst? *Groniek* hoopt dat als studenten zich bewust worden van hun erfenis zij een minder fatalistische houding zullen aannemen.

In het supplement vervalt helaas het aangekondigde derde deel in de serie 'Geschiedenis en het lichaam'. Naast de gebruikelijke boekbesprekingen verrassen we u deze keer met twee interviews. Het interview met Dick de Boer is voor veel studenten in Groningen de eerste kennismaking met de nieuwe hoogleraar Middeleeuwse Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen; daarom een persoonlijk portret. In het tweede interview vertelt de Israëliische historica Shulamith Shahar over haar onderzoek naar vrouwen en kinderen in de Middeleeuwen en over het belang van vrouwengeschiedenis in het algemeen. We wensen u weer veel leesplezier.

De redactie.